

Мақалада біздің елдеріміз үшін қазіргі заманғы халықаралық сауданың дағдарыстық жағдайы, халықаралық сауданың дағдарыстық жағдайын ескере отырып, бірлескен көлік-логистикалық инфрақұрылымды дамытуға, сауда және инвестициялық алмасуға кедергі келтіретін шектеулерді алып тастауға ерекше назар аудару қажет. тұтастай алғанда.

Автор кең ауқымды, көбінесе нашар дамыған және халқы аз аумақтарға ие бола отырып, біздің елдер ортақ инфрақұрылымдық проблемаларға тап болады деген қорытындыға келеді.

ӨОЖ 338.43:631.145
FTAXP 06.75.11

DOI 10.56339/2305-9397-2023-1-3-282-291

Колотырин К. П., доктор экономических наук, профессор, **негізгі автор**, <https://orcid.org/0000-0001-9259-0666>

Н.И.Вавилов атындағы «Саратов мемлекеттік генетика, биотехнология және инженерия университеті», Саратов қ., Петр Столыпин ғимараты пр. 4, 410012, РФ, kpk75@mail.ru

Ахметжанова Н.А., экономика ғылымдарының магистрі, <https://orcid.org/0000-0003-1606-6963>
«Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті» КеАҚ, Орал қ., Жәңгір хан көш. 51, 090009, Қазақстан Республикасы, a.n.a.78@mail.ru

Жайтлеуова А.А., экономика ғылымдарының магистрі, <https://orcid.org/0000-0003-4956-6251>
«Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті» КеАҚ, Орал қ., Жәңгір хан көш. 51, 090009, Қазақстан Республикасы, abzalovna83@mail.ru

Kolotirin K. P., doctor of economics, professor, the main author, <https://orcid.org/0000-0001-9259-0666>

«Saratov State University of genetics, biotechnology and engineering named after N. I. Vavilov», Saratov, Petr Stolypin Guimaraty Ave., 4, 410012, Russia, kpk75@mail.ru

Akhmetzhanova N.A., master of Economic Sciences, <https://orcid.org/0000-0003-1606-6963>
NJSC «West Kazakhstan Agrarian and Technical University named after Zhangir Khan», Uralsk, st. Zhangirkhan 51, 090009, Kazakhstan, a.n.a.78@mail.ru

Zhaytleuova A.A., master of Economic Sciences, <https://orcid.org/0000-0003-4956-6251>
NJSC «West Kazakhstan Agrarian and Technical University named after Zhangir Khan», Uralsk, st. Zhangirkhan 51, 090009, Kazakhstan, abzalovna83@mail.ru

ТРАНСШЕКАРАЛЫҚ АГРОКЛАСТЕРЛЕРДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ НЕГІЗІНДЕ ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСТІ ДАМУ РАЗВИТИЕ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА НА ОСНОВЕ ФОРМИРОВАНИЯ ТРАНСГРАНИЧНЫХ АГРОКЛАСТЕРОВ

Аннотация

Бүгінгі күннің мәселесінің бірі болып ауыл шаруашылығы өнімін бастапқы қайта өңдеу, сақтау, тасымалдау және өткізу инфрақұрылымын құру, шағын және орта агробизнесінің тұрақты жұмыс істеуін қамтамасыз ету үшін қаражат іздеу, ұсақ тауарлы өндірістің ауыл шаруашылығы тұтыну кооперациясы және оны ірі агробизнеспен интеграциялау негізінде ауыл аумақтары бойынша ауыл шаруашылығы өнімін орналастыру және өндіру көлемі арқылы олардың орнықты дамуы үшін жағдайлар жасау міндетін шешу болып табылады.

Шағын тауарлы агробизнесі тиімді дамыту ауыл шаруашылығы өнімдерін шағын шаруашылық нысандарында өндіруді және өткізуді ұлғайтуға, ауыл халқының жұмыспен қамтылуын және өзін – өзі жұмыспен қамтуын, оның кірістерін арттыруға ғана емес, сонымен қатар басқа да аралас салаларда-өңдеу өнеркәсібінде, көлікте, саудада қосымша әлеуметтік және экономикалық әсер алуға ықпал етеді.

Соңғы екі онжылдықтағы әлемдік тәжірибе нарықтық жаһандану жағдайында экономиканың жетекші секторларының жылдам өсуі әлеуметтік-интеграциялық жүйелерді және олардың ең тиімді нысаны – инновациялық кластерлік бірлестіктерді құрудың оң тәжірибесін қолдану арқылы жүзеге асырылуы мүмкін екенін көрсетеді. Кәсіпорындарды кластерлеу-бұл жекелеген шаруашылық жүргізуші субъектілердің өндірістік және коммерциялық өзара әрекеттесуі әлеуетін ескеретін күрделі және көп қырлы процесс. Шекара маңындағы өңірлер шеңберіндегі өзара тиімді кооперациялық ынтымақтастық нәтижесінде олардың басқарушылық жетістіктері мен артықшылықтарын тарату және жеке бәсекеге қабілеттілігін арттыру мақсаты бар.

ANNOTATION

The problem today is to solve the task of creating an infrastructure for primary processing, storage, transportation and sale of agricultural products, finding funds to ensure the stable functioning of small and medium-sized agribusiness, creating conditions for their sustainable development through the placement and production volumes of agricultural products across rural areas on the basis of Agricultural Consumer cooperation of small commodity production and its integration with large agribusiness.

The effective development of small – market agribusiness contributes not only to increasing the production and sale of agricultural products in small-farm forms, increasing the employment and self-employment of the rural population, its income, but also to obtaining additional social and economic effects in other related industries-manufacturing industry, transport, trade.

The world experience of the last two decades shows that in the conditions of market globalization, the rapid rise of the leading sectors of the economy can be carried out by applying the positive experience of creating social integration systems and their most effective form – innovative cluster associations. Clustering of enterprises is a complex and multifaceted process that takes into account the potential of industrial and commercial interaction of individual business entities. And aims to spread their managerial achievements and advantages and increase individual and total competitiveness as a result of mutually beneficial cooperative cooperation within the border regions.

Түйін сөздер: ауыл шаруашылығы, өнімін, сақтау, тасымалдау, шағын және орта агробизнес, кластер

Key words: agriculture, storage, transportation, small and medium-sized agribusiness, cluster

Кіріспе. Шағын және орта бизнес кәсіпорындары бүгінде ауыл халқының негізгі табыс көзі және жұмыспен қамтылуы бола отырып, тұтыну нарығын азық-түлікпен және шикізатпен қамтамасыз ету маңызды рөл атқарады. Шағын және орта бизнес кәсіпорындарында өндіріс көлемін сақтау, шаруашылық жүргізудің осы нысандарына сыртқы тәуекелдерге тұрақтылық беру мәселелері өзекті болып табылады, өйткені олар ауылдық аумақтардың әлеуметтік-экономикалық тұрақтылығының кепілі болып табылады.

Ауыл шаруашылығындағы агробизнестің қазіргі заманғы дамуына жүргізілген талдау ауыл шаруашылығы өнімдерін маркетинг, сақтау, қайта өңдеу және өткізу жүйесіне шаруашылықтың шағын нысандарының қолжетімділігін қамтамасыз ету, көтерме саудагерлермен, бөлшек сауда өкілдерімен және түпкі тұтынушылармен тікелей өзара іс-қимыл жасау, олардың кірістерін арттыру үшін жаңа институттар мен тетіктер қажет екенін көрсетті. Осындай институттардың бірі көрші мемлекеттердің ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіру, қайта өңдеу, өткізу жөніндегі шекара маңындағы кәсіпорындарының базасында құрылатын трансшекаралық кластерлер болуы мүмкін.

Кластерлік тұжырымдаманың негізін қалаушы профессор М. Портер кластерді екі позициядан, топ ретінде және жүйе ретінде анықтайды. Ол келесі анықтамаларды береді: "Кластер – бұл белгілі бір салада жұмыс істейтін және қызметтің ортақтығымен сипатталатын және бірін – бірі толықтыратын географиялық көршілес компаниялар мен олармен байланысты ұйымдар тобы "және" кластер-өзара байланысты фирмалар мен ұйымдардың жүйесі, олардың

маңыздылығы тұтастай алғанда құрамдас бөліктердің қарапайым қосындысынан асады" [1]. Онымен келіспеуге болмайды, топтық жұмыс синергетикалық әсерді алуды көздейді және бұл әсер топтық жұмысқа қатысушылардың өзара мүдделерін үйлестіру арқылы одан әрі артуы керек деп санаймыз.

Зерттеудің материалдары мен әдістері. Өсіп келе жатқан жаһандану, әлем елдері экономикаларының өзара тәуелділігі, экологияландырудың өсуі, ресурстар үшін (ең алдымен интеллект үшін) және өткізу нарықтары үшін жаһандық бәсекелестіктің шиеленісуі жағдайында кластерлік модельдер аграрлық саланы қоса алғанда, экономика жұмысының маңызды бағыттарының бірі ретінде кеңінен танылады.

Кластерлеу идеясы және оны кеңінен практикалық енгізу [1] әлемдік экономиканың кластерлерінің қарқынды дамуына әкелді. Еуропалық кластерлік обсерваторияның мәліметтері бойынша, ЕО елдерінде шамамен 2100 кластер бар, оларда жұмыс күшінің 38% жұмыс істейді. Кластерлердің жалпы санының 11,5% - ы өз қызметін агроөнеркәсіптік салада жүзеге асырады. Бұл ретте, Еуропаның 31 елінің 26-сында (84%) ұлттық кластерлік бағдарламалар бар екенін атап өткен жөн.

Дамыған елдердің әлемдік тәжірибесі кластерлік тәсілдің пайда болуының тиімділігі мен сөзсіз заңдылығын дәлелдеді. Сонымен бірге, кластерлерді құру, ынталандыру және дамыту бойынша бірыңғай бірыңғай механизмдер әлі де жоқ екені белгілі болды. Сондықтан кластерлік тәсілді іске асыру және енгізу үшін кластерлерді енгізу саласында мемлекет тарапынан қалыптастырудың және қолдаудың егжей-тегжейлі тетігін қамтитын тиімді кластерлік саясатты әзірлеу қажет. Кластерлік саясатты жүргізу жергілікті өзін-өзі басқару және мемлекеттік билік органдары, бизнес және ғылыми-білім беру мекемелері арасындағы өзара іс-қимылды ұйымдастыруға негізделеді, бұл жұмыста тиімділікті арттыруға және өзара жетілдіруге ықпал ететін өндіріс пен қызмет көрсету саласының инновациялылығын арттыру жөніндегі күш-жігерді үйлестіру үшін. Мұндай қатынастарды ұйымдастыру кластерлік саясаттың маңызды бағыты болып табылады және туыстық кластерлер арасындағы кооперацияны дамытудан, ынтымақтастықты дамыту бағдарламаларын әзірлеуден және іске асырудан тұрады.

Кластерлік тәсілдің тиімділігін көптеген елдер дәлелдеді. Мысалы, Калифорния, Чили шарап жасау кластері, Венгрия, Австрия автомобиль кластерлері және басқалары өз елдерінің экономикалық дамуын анықтайды және бағыттайды. Жалпы, әлемде негізінен АӨК, ақпараттық-телекоммуникациялық Индустрия, автомобиль жасау, био - және нанотехнология салаларында шоғырланған 2000-нан астам кластерлік құрылымдар бар. АҚШ-та 40-тан астам ірі кластерлер жұмыс істейді, оларда ЖІӨ-нің 61% - дан астамы өндіріледі және елдің еңбекке қабілетті халқының жартысынан астамы жұмыс істейді [2].

Кластерлеу саласындағы әлемдік тәжірибені зерделей отырып, халықаралық әлемдік кластерлердің, оның ішінде жекелеген өңірлердің шегінен шығатын кластерлердің дамуының оң үрдістерін атап кетпеуге болмайды. Мәселен, мысалы, Еуропалық мәртебеге ие көптеген кластерлер халықаралық деңгейге шығуға тырысады. Ең алдымен, бұл халықаралық және трансшекаралық жобаларға қатысты.

М. Портер кластерлер бәсекеге қабілеттілікке үш негізгі бағытта әсер етеді деп санайды: 1) фирмалар мен салалардың өнімділігін арттырады; 2) инновациялық және өндірістік өсуге мүмкіндіктер жасайды; 3) инновациялар мен кластердің кеңеюін қолдайтын жаңа бизнесті құруды ынталандырады және жеңілдетеді [1].

М. Портер кластерлерінің моделі экономикалық саясатты әзірлеуде қолданылады және аймақ немесе жалпы ел экономикасының бәсекеге қабілеттілігін арттырудың, сондай-ақ экономикалық өсу мен инновацияларды ынталандырудың маңызды тетіктерінің бірі болып табылады. Осы модельге сәйкес белгілі бір аймақтың өндірістік құрылымы бір саланың өнімін бірнеше басқа қажеттіліктер үшін пайдалануға мүмкіндік беретін бағытта дамуы керек. Осы аймақта ұсынылған барлық салалар арасында осы салаларды қолдауға мүмкіндік беретін және өңірдің жалпы экономикасының дамуына ықпал ететін тұрақты байланыстар қалыптасуда [1].

Бүгінгі таңда кластерлік даму өзін аймақтық инновациялық жүйелерді құрудың жаңа тәсілі ретінде көрсетеді, бұл кластерлік типтің құрамдас бөлігі аймақтық инновациялық жүйелердің ең маңызды жаңа құрамдас бөлігі болып табылады: жалпыұлттық инновациялық бағдарламалардан айырмашылығы, олар, ең алдымен, осы аймақ үшін жеткілікті перспективалы күшті салалардың шектеулі санын белсенді дамытуға сүйенуі керек.

Ірі, орта және шағын агробизнестің кооперациялық-шаруашылық өзара іс-қимылының дәстүрлі нысандарынан айырмашылығы, кластерлік құрылымдар бірқатар экономикалық артықшылықтармен сипатталады: кластерлік тәсіл кластерге қатысушылардың ресурстарын дамудың инновациялық бағыттарына шоғырландырады, бұл" инновацияларды өндіру және қолданыстағы кластерлерді одан әрі жеделдете трансформациялау үшін экономикалық әлеуетті қалыптастырады. Интеграцияның кластерлік нысаны іс жүзінде әртүрлі көріністерді көрсетеді, бірақ ол тігінен интеграцияланған агрохолдингтерден (кластер ішінде де, сыртқы нарықта да бәсекелестіктің болуы және Холдинг ішінде еркін бәсекелестіктің болмауы), сондай-ақ аумақтық өндірістік құрылымдардан (кластерлерде ұзағырақ өндірістік құру тізбегінің болуы) түбегейлі ерекшеленеді. Қарастырылып отырған санаттарды басқаруда да айтарлықтай айырмашылықтар бар. Кластер кеңесі өзіне кіретін субъектілердің өз қызметінің келісілген бағыттары бойынша өзара іс-қимылын басқарады және үйлестіреді. Агрохолдингтерде жоспарлау мен басқарудың қатаң иерархиялық жүйесі, сондай-ақ оған кіретін субъектілердің корпоративтік өзара іс-қимылы іске асырылады.

Кластерлер ұйымдық-құқықтық нысан болып табылмайтынын және олардың қатысушыларының Тәуелсіздігінің толық немесе ішінара жоғалуы орын алатын агрохолдингтерден айырмашылығы, оларға кіретін қатысушылардың экономикалық және құқықтық тәуелсіздігін сақтайтынын ескеріңіз. Кластерлер-Бұл бизнес қауымдастық өкілдерімен және өндіріс процесінің басқа салаларымен (ғылым, билік және т.б.) ресми байланысы жоқ, бірақ жаңа кооперациялық ойлаумен сипатталатын кәсіпкерлер арасындағы ерекше мәдениет[5].

Осының арқасында экономикадағы кластерлік бәсекелестік тәсіл кәсіпкерлік немесе басқа да қызметті ұйымдастыруды мақсатты орнатудан бастап, өнімді, жұмыстарды немесе қызметтерді түпкілікті алушының қажеттіліктерін қанағаттандыру тәсілдеріне дейінгі барлық себеп-салдарлық тізбекті бақылауға мүмкіндік береді.

Агроөнеркәсіптік кластерді қалыптастыру мынадай өзара байланысты жолдармен жүзеге асырылуы мүмкін, атап айтқанда: - АӨК-нің объективті дамуын және экономиканың осы секторындағы қатынастар жүйесін ескере отырып, объективті негізде - мемлекеттік басқару органдарының, шаруашылық жүргізуші субъектілердің немесе қоғамдық ұйымдардың мақсатты әсеріне сәйкес субъективті негізде ЕО-ға мүше елдердің басым көпшілігінде ынтымақтастықты үйлестіретін және көптеген жағдайларда трансшекаралық жобаларды іске асырудың ұйымдық-қаржылық орталығы рөлін атқаратын біртұтас құрылым ретінде трансшекаралық ынтымақтастықтың еуроөңірлік нысанына келді. Алайда, бұл халықаралық бәсекелестіктің дамуын және өңірлердің өз проблемаларын өз бетінше шешудегі рөлін арттыруды ескере отырып, жеткіліксіз болып шықты. Сонымен қатар, жаһандану жағдайында иерархиялық басқару құрылымдарынан ауытқу байқалады, енді кез-келген объектілердің бәсекеге қабілеттілігінің жоғары деңгейін қамтамасыз ете алмайды.

Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, бәсекеге қабілеттілік пен кластерлеу процесі бір-бірімен өзара тығыз байланысты. Кластерлік тәсілді кеңінен қолдану оның тиімділігін дәлелдеді, атап айтқанда трансшекаралық аймақтарда, шекаралардың болуына және трансшекаралық нарықтарда синергетикалық әсерлерге қарамастан, кластерлеу процестеріне толық енгізілді.

Кластерлік тәсілді енгізу Еуропада ұлттық және өңірлік экономиканың бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етудің тиімді құралдарының бірі болып саналады. Шекара маңы аумақтарының табиғи-ресурстық әлеуетін пайдалану тиімділігін арттыруға, шекараның екі жағындағы ортақ және бірдей проблемаларды шешу үшін күш-жігерді біріктіруге бағытталған трансшекаралық ынтымақтастық трансшекаралық аймаққа кластерлік тәсілді қолдануға

мүмкіндік береді. Трансшекаралық экономиканың өңірлік дамуындағы кластерлердің рөлі туралы көптеген мәселелер шешілмеген күйінде қалып отыр. Трансшекаралық аймақта бәсекеге қабілетті экономикалық жүйені құру қажеттілігі қолданыстағы қуаттарды бірлесіп пайдалану және жаңа қуаттарды құру, сондай-ақ өндірістік-техникалық кооперацияны (ауыл шаруашылығы, өнеркәсіп кәсіпорындары, қызмет көрсететін (сервистік) ұйымдар, инновациялық және инвестициялық қызмет) дамыту мүмкіндіктері тұрғысынан шешімдер іздеуге әкелді.

Трансшекаралық кластерлеудің басты міндеті трансшекаралық өңір экономикасының бәсекеге қабілеттілігін арттыру болып табылады, бизнес қатысушыларына мынадай түрдегі бірқатар артықшылықтар береді: қызмет өнімділігін арттыру, транзакциялық шығындарды азайту, өткізу нарықтарына, технологияларға кеңінен қол жеткізу, ауқымнан үнемдеу және синергетикалық әсерге қол жеткізу, сонымен қатар Еуроаймақтың бәсекелестік мәртебесін нығайтуға, кәсіпкерлік белсенділікті жандандыруға, инвестициялық тартымдылықты арттыруға ықпал етеді, ресурстарды неғұрлым ұтымды пайдалануға жәрдемдесу, инновациялық ортаны жетілдіру, экспорттық әлеуеттің өсуі және әлеуметтік процестердің тұрақты дамуын қамтамасыз ету.

Зерттеу нәтижелері. Трансшекаралық кластерлер көрші мемлекеттердің іргелес аумақтарын қамтиды, олардың құрамына шекараның екі жағында орналасқан институттар кіреді. Сондықтан трансшекаралық кластерлерді келесі белгілері бар тәуелсіз компаниялар мен қауымдастырылған мекемелердің топтары ретінде анықтауға болады: географиялық тұрғыдан трансшекаралық аймақтағы шоғырлану; ынтымақтастық және бәсекелестік; әр түрлі салалардағы мамандандыру; ортақ технологиялар мен дағдылармен байланыс және бір-бірін толықтыру.

Трансшекаралық аймақты қалыптастыру саласындағы интеграциялық процестер қызметтің барлық түрлерінде – экономикалық, мәдени, саяси және қоныстану желісінде жүреді. Экономикалық интеграция процестері тауарлардың қарқынды қосымша алмасуын және өндіріс факторларының айналымын (еңбек, капитал және қызметтер) және бірлескен экономикалық нарықтарды (еңбек, қаржылық және т.б.) құруды қамтиды. Бұл процестер суретте келтірілген аймақтың аумақтық және трансшекаралық агрокластерін қалыптастырудың маңызды факторлары болып табылады (Сурет 1).

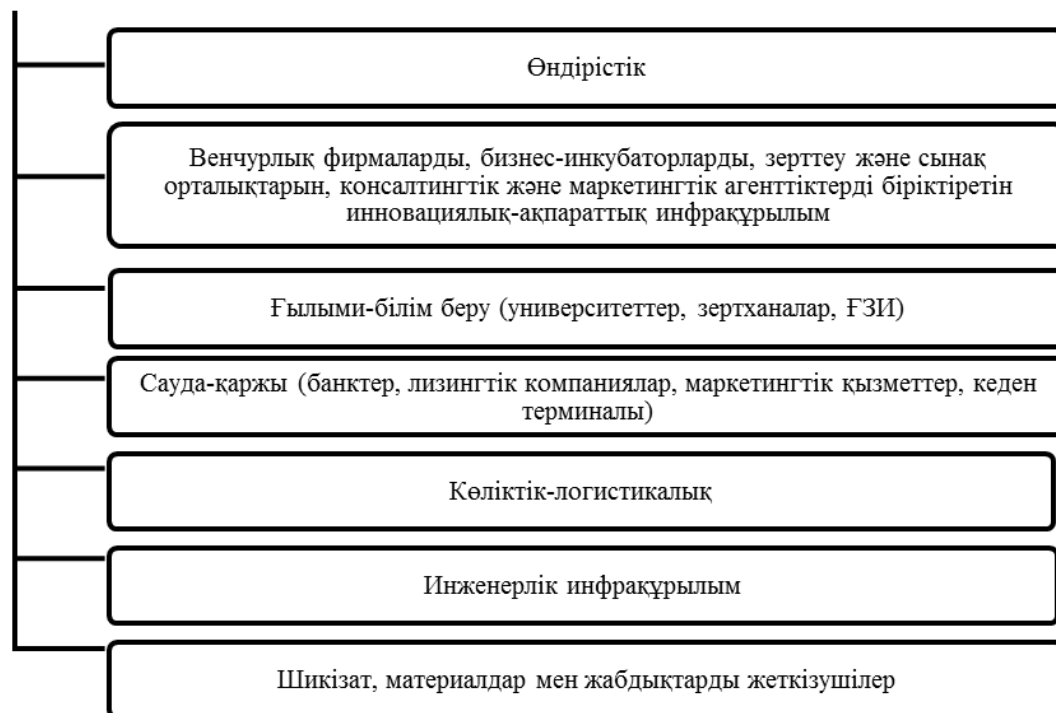
Сурет 1 - Трансшекаралық агрокластердің қалыптасу факторлары

Трансшекаралық кластерлердің ерекшелігі-кластерлерге қатысушылар көрші елдердің әртүрлі салық, кеден, заңнамалық орталарында орналастырылған, бірақ бірлескен кәсіпорындар мен ұйымдардың болуы, ортақ инфрақұрылымды пайдалануы және ең алдымен трансшекаралық нарықтарда жұмыс істеуі мүмкін.

Трансшекаралық нарықтар-бұл қолданыстағы ұлттық және халықаралық заңнамалар шеңберінде көрші аумақтардың азаматтары өздерінің (үй шаруашылығының) қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін бейресми түрде пайдаланатын тауарлардың, қызметтердің, капиталдардың, еңбектің біріккен ұлттық өңірлік нарықтары.

Трансшекаралық агрокластердің құрылымдық жеті блоктық элементтері 2 суретте сипатталған.

Трансшекаралық агрокластердің құрылымдық элементтері

Сурет 2 - Трансшекаралық агрокластердің құрылымдық элементтері

Трансмерекеттік деңгейде кластерлер құру кәсіпорындар арасындағы серіктестік байланыстарды қалыптастыру кезінде интеграцияның кең таралған нысандарының бірі болып табылады. Трансшекаралық кластерлер шеңберіндегі фирмалар арасындағы серіктестікті дамыту бизнеске де, жалпы экономикаға да айтарлықтай пайда әкелуі мүмкін.

Қазіргі заманғы отандық АӨК дамыту ерекшелігіне қатысты және өңірлік агроөнеркәсіптік кластерлерді құру және олардың жұмыс істеу әдіснамасы бойынша жинақталған тәжірибені ескере отырып оларды қалыптастыру кезеңдері мен алгоритмі мынадай ретпен бөлінеді (Сурет 3).

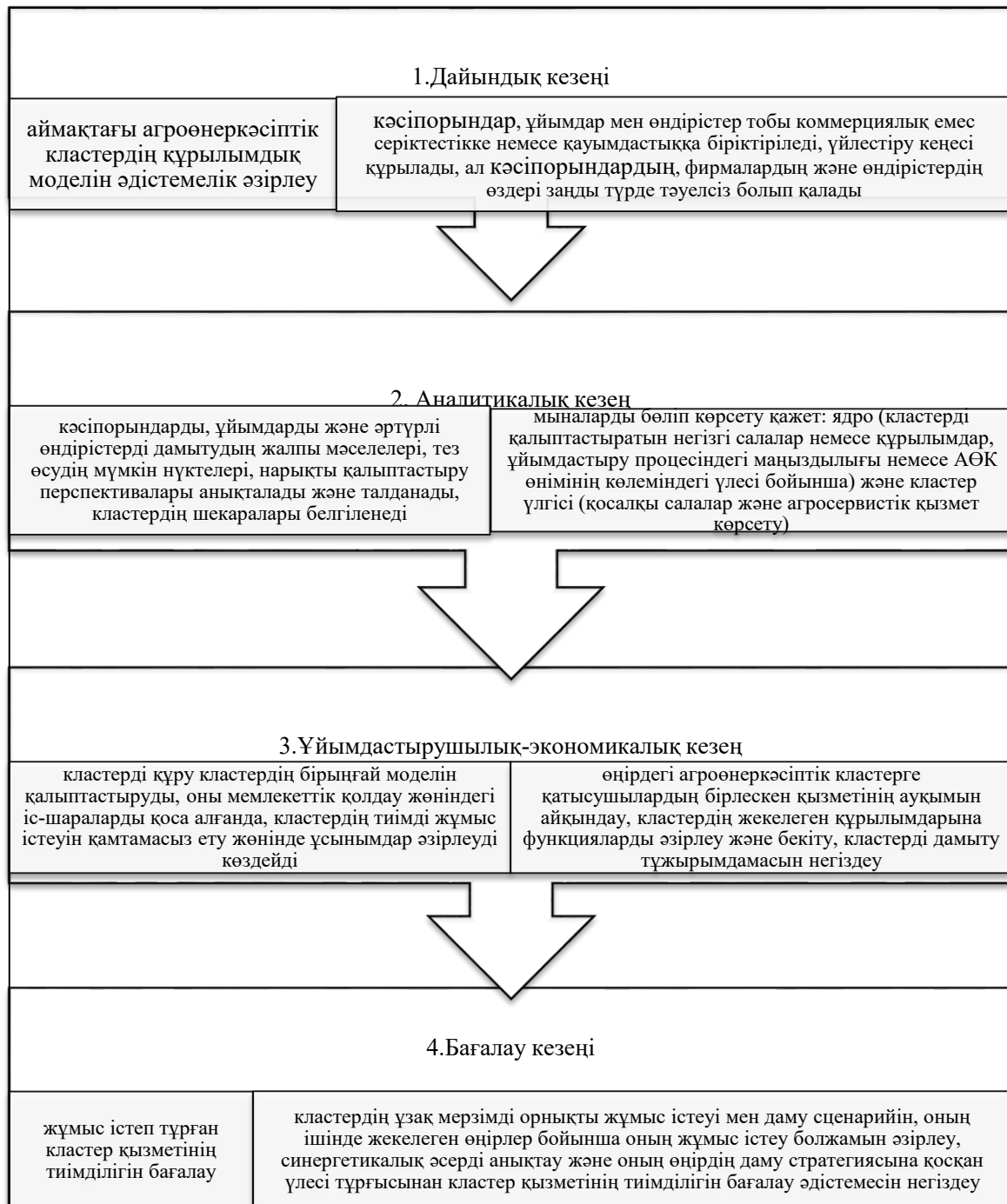
Оларға мыналар жатады:

- Тәжірибе деңгейінің өсуі, компанияларды жеткізу тізбектерінде үлкен тереңдікпен қамтамасыз етеді және фирмааралық оқыту мен ынтымақтастықтың әлеуетін қамтамасыз етеді.

- Фирмалардың масштабты үнемдеуді жүзеге асыру қабілеті әр фирма ішінде өндірістің кеңірек қосымша мамандануының, көтерме жеңілдіктер алу үшін шикізатты жалпы сатып алудың немесе жергілікті маркетингтің дамуында.

- Жаңа идеялар мен жаңа кәсіпорындар құруға алып келетін қоғамдық және басқа да бейресми байланыстарды нығайту.

- Кластер шеңберіндегі ақпараттық ағындарды жақсарту, мысалы, қаржылық қызметтерді жеткізушілерді пайдалану.

Сурет 3 - Трансшекаралық агрокластерлерді қалыптастыру алгоритмі және кезеңдері (авторлық әзірлеу)

Трансшекаралық кластерлер көрші мемлекеттердің іргелес аумақтарын қамтиды, олардың құрамына шекараның екі жағында орналасқан институттар кіреді.

Қорытынды. Бизнестің кластерді дамытудан пайдасы көбінесе соңғысының ерекшеліктеріне байланысты, бірақ жалпылама түрде ағымдағы қызметтегі шығындарды азайту, жаңа өнімдерді, технологияларды құру кезінде икемділік пен бәсекеге қабілеттілікті арттыру, халықаралық нарықтарға сәтті шығудың мүмкіндіктері пайда болуы мүмкін, қосымша бәсекелестік артықшылықтар алу үшін негіз, негіз қалыптасады, оқытылады тауардың, қызметтердің қасиеттерімен емес, тауар қозғалысының дамыған жүйелерінің болуымен; сыртқы ортадағы өзгерістерді зерттеу негізінде басқарушылық шешімдермен. Трансшекаралық

класстердің шағын және орта кәсіпорындары үшін өнімді өткізу және жұмыс күшін, шикізат пен материалдарды жеткізу нарықтарына шығу кедергісін айтарлықтай төмендетуі мүмкін.

Кластерлік тәсілді іске асыру өндірістік кәсіпорындар, білім беру және ғылыми ұйымдар арасындағы кооперацияны күшейту арқылы бизнестің тиімділігін арттырады; шағын, орта және ірі кәсіпорындар арасында; қазірдің өзінде жұмыс істеп тұрған компаниялар мен өңірде жаңа кәсіпорындардың пайда болуын ынталандыратын инфрақұрылым арасында мемлекеттік қолдау алушыларға (яғни даму әлеуеті бар қызмет түрлеріне қатысушыларға) басымдық беру арқылы бюджет қаражатын жұмсаудың тиімділігі артады), бұл әсіресе бюджет шығындарының қысқаруы жағдайында маңызды. Әр түрлі аймақтық билік органдарының кешенді қолдау бағдарламаларын жүзеге асыру, даму институттарын қосу арқылы жалпы мемлекеттік саясаттың жүйелілігі мен тиімділігі артады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Портер, М.С. Конкуренция. [Текст] / М.С. Портер // Издательский дом «Вильямс». – М., 2000. – 485с.
- 2 Дорожкина, Е.В. Формирование агропромышленных кластеров как условие инновационного развития региональных систем. [Текст] / Е.В. Дорожкина // Известия ИГЭА. – 2018. -№4(78), -С.64.
- 3 Аналоуи, Ф. К. Стратегический менеджмент малых и средних предприятий. [Текст]/ Ф. К // Аналоуи– М., 2005.–400с
- 4 Васильев, К. А. Особенности развития предпринимательства в АПК. [Текст]/ К.А. Васильев //– М., 2013. - 84с.
- 5 Вахитова, З.Т. Теоретические подходы к понятию агропредпринимательство и малый агробизнес. [Текст] / З.Т. Вахитова // Проблемы экономики и менеджмента. – М., 2016. №4(56), - С. 29-31
- 6 Гатаулина, Е.А. Сравнительный анализ аграрных структур России и США. [Текст] / Е.А. Гатаулин // Отечественные записки. – М., 2012. №6(51), -С. 142.
- 7 Иншаков, А. А. Роль фермерских хозяйств в аграрном комплексе США и России. [Текст] / А. А. Иншаков // Региональная экономика и управление: электронный научный журнал. – М., 2018. №2 (54), -С.27.
- 8 Касимова, Ф. Т. Особенности и отличительные свойства малого бизнеса и частного предпринимательства. [Текст] / Ф. Т. Касимова // Молодой ученый. – М., 2017. №1, -С. 193-195.
- 9 Предпринимательский Кодекс РК от 29.10.2015 г. <http://adilet.zan.kz/rus>
- 10 Указ Президента РК, имеющий силу закона, «О хозяйственных товариществах». — Казахская правда. – 1995, 17 мая. <http://adilet.zan.kz/rus>
- 11 Буров, В.П., Бизнес-план фирмы: теория и практика. [Текст]/В.П. Буров, А.Л. Ломакин, В.А. Морозкин//ИНФРА-М. –М., 2020. <https://new.znaniy.com/read?id=354557>
- 12 Таспенцова, Г. А. Организация бизнеса: учебник для студ. экон. спец. Вузов. [Текст] / Г. А. Таспенцова // Экономика. – А., 2013. - 368 с
- 13 Рыхтикова, Н. А., Анализ и управление рисками организации: учеб. пособие для студ. Вузов. [Текст] / Н. А. Рыхтикова // - М., 2013. - 240 с.
- 14 Сейдахметов, А.С., Предпринимательство. [Текст] / А.С.Сейдахметов, К.Ж.Елшибеков // Экономика. – А., 2010. - 304с.
- 15 Тулешова, Г.Б. Современные проблемы и перспективы развития малого предпринимательства в Казахстане. [Текст] / Г.Б. Тулешова, К.А. Муратбек // Символ науки. –А., 2018. №6, -С. 56-58.
- 16 Журавлева, И.И. Предпринимательство в сельском хозяйстве: проблемы и перспективы развития. [Текст] / И.И. Журавлева // Экономика и экономические науки. -М., 2018. №1, - С.22-30.
- 17 Украинцева, И.В. Предпринимательская деятельность и ее особенности в сельском хозяйстве [Текст] 2017. - URL: <https://e-koncept.ru/2017/770442.htm> (дата обращения: 18.02.2022).

18 Мороз, С.О. Развитии и поддержке малого и среднего предпринимательства в Казахстане. Zakon.kz. [Текст] 2018. - URL: <https://www.zakon.kz/4732660-o-razviti-i-podderzhke-nalogo-i.html> (дата обращения: 04.03.2022).

19 Программы поддержки бизнеса. Сайт Государственные институты поддержки предпринимательства в Республике Казахстан. [Текст] / Business.gov.kz. 2018. URL: <https://www.business.gov.kz/business-support-programs> (дата обращения: 17.03.2022).

20 Малое и среднее предпринимательство в Республике Казахстан: статистический сборник [Текст] / Комитет по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан. - Астана, 2017. - 59 с.

21 Кириллов А.В. Стимулирование кооперации малого, среднего и крупного инновационного бизнеса в зарубежных странах. [Текст] / А.В. Кириллов // Вестник университета (Государственный университет управления. -А., 2016. - № 1, - С. 198-201.

REFERENCES

1 Porter, M.S. Competition. [Text] / M.S. Porter // Williams Publishing House. – M., 2000. - 485s.

2 Dorozhkina, E.V. Formation of agro-industrial clusters as a condition for innovative development of regional systems. [Text] / E.V. Dorozhkina // Izvestia IGEA. – 2018. -№4(78), - P.64.

3 Analoui, F. K. Strategic management of small and medium-sized enterprises. [Text] / F.K. Analoui– M., 2005.–400s

4. Vasiliev, K. A. Features of entrepreneurship development in the agro-industrial complex. [Text] / K. A. Vasiliev //– M., 2013. - 84s.

5 Vakhitova, Z.T. Theoretical approaches to the concept of agro-entrepreneurship and small agribusiness. [Text] / Z.T. Vakhitova // Problems of economics and management. – M., 2016. №4(56), - Pp. 29-31

6 Gataulina, E.A. Comparative analysis of agricultural structures in Russia and the USA. [Text] / E.A. Gataulin // Domestic notes. – M., 2012. №6(51), - P. 142.

7 Inshakov, A. A. The role of farms in the agricultural complex of the USA and Russia. [Text] / A. A. Inshakov // Regional economics and management: electronic scientific journal. – M., 2018. №2 (54), - P.27.

8 Kasimova, F. T. Features and distinctive properties of small business and private entrepreneurship. [Text] / F. T. Kasimova // Young scientist. – M., 2017. No. 1, -pp. 193-195.

9 Entrepreneurial Code of the Republic of Kazakhstan dated 29.10.2015// <http://adilet.zan.kz/rus>

10 Decree of the President of the Republic of Kazakhstan, having the force of law, "On business partnerships". — Kazakhstanskaya pravda. – 1995, May 17. // <http://adilet.zan.kz/rus>

11 Burov, V.P., The company's business plan: theory and practice. [Text] / V.P. Burov, A.L. Lomakin, V.A. Moroshkin // INFRA-M.-M., 2020. <https://new.znaniy.com/read?id=354557>

12 Taspenova, G. A. Business organization: textbook for students. econ. spec. Universities. [Text] / G. A. Taspenova // Economics. – A., 2013. - 368 p.

13 Rykhtikova, N. A., Analysis and risk management of the organization: studies. manual for students. Universities. [Text] / N. A. Rykhtikova // - M., 2013. - 240 p.

14 Seidakhmetov, A.S., Entrepreneurship. [Text] / A.S. Seidakhmetov, K.Zh.Elshibekov // Economics. – A., 2010. - 304s.

15 Tuleshova, G.B. Modern problems and prospects of small business development in Kazakhstan. [Text] / G.B. Tuleshova, K.A. Muratbek // Symbol of Science. –A., 2018. No. 6, - pp. 56-58.

16 Zhuravleva, I.I. Entrepreneurship in agriculture: problems and prospects of development. [Text] / I.I. Zhuravleva // Economics and Economic Sciences. -M., 2018. No. 1, - pp.22-30.

17 Ukraineva, I.V. Predprinimatel'skaya deyatel'nost' i ee osobennosti v sel'skom hozyajstve [Текст] 2017. - URL: <https://e-koncept.ru/2017/770442.htm> (data obrashcheniya: 18.02.2022).

18 Moroz, S.O. Razviti-i podderzhke malogo i srednego predprinimatel'stva v Kazahstane. Zakon.kz. [Текст] 2018. - URL: <https://www.zakon.kz/4732660-o-razviti-i-podderzhke-nalogo-i.html> (data obrashcheniya: 04.03.2022).

19 Programmy podderzhki biznesa. Sajt Gosudarstvennye instituty podderzhki predprinimatel'stva v Respublike Kazakhstan. □Текст□ / Business.gov.kz. 2018. URL: <https://www.business.gov.kz/business-support-programs> (data obrashcheniya: 17.03.2022).

20 Maloe i srednee predprinimatel'stvo v Respublike Kazakhstan: statisticheskij sbornik □Текст□ / Komitet po statistike Ministerstva nacional'noj ekonomiki Respubliki Kazakhstan. - Astana, 2017. - 59 s.

21 Kirillov A.V. Stimulirovanie kooperacii malogo, srednego i krupnogo innovacionnogo biznesa v zarubezhnyh stranah. □Текст□ / A.V. Kirillov // Vestnik universiteta (Gosudarstvennyj universitet upravleniya. –A., 2016. - № 1, - S. 198-201.

РЕЗЮМЕ

В условиях нарастающей глобализации, взаимозависимости экономик стран мира, усиления экологизации, обострения глобальной конкуренции за ресурсы (прежде всего за интеллект) и рынки сбыта кластерные модели получили широкое признание как одно из важнейших направлений экономической работы, в том числе сельскохозяйственный сектор.

Мировой опыт последних двух десятилетий свидетельствует о том, что в условиях рыночной глобализации, быстрый подъем ведущих секторов экономики может осуществляться путем применения положительного опыта создания социально-интеграционных систем и их наиболее эффективной формы – инновационных кластерных объединений. Кластеризация предприятий является сложным и многоплановым процессом, учитывающий потенциал производственно-коммерческой взаимодействия отдельных субъектов хозяйствования. И имеет целью распространение их управленческих достижений и преимуществ и повышения индивидуальной и суммарной конкурентоспособности в результате взаимовыгодного кооперационного сотрудничества в рамках приграничных регионов.

Реализация кластерного подхода повышает эффективность бизнеса за счет усиления кооперации производственных предприятий, образовательных и научных организаций; между малыми, средними и крупными предприятиями; эффективность расходования бюджетных средств повышается за счет приоритета получателей государственной поддержки (т.е. участников деятельности с потенциалом развития) среди уже действующих компаний и инфраструктуры, что стимулирует появление новых предприятий в регионе), что особенно важно в условиях сокращения расходов бюджета.

UDC 338.43 (639)
SCSTI 69.25.99

DOI 10.56339/2305-9397-2023-1-3-291-299

Okumbekova M. B., Master of Technical Sciences, the main author, <https://orcid.org/0009-0007-1687-262X>

Financial University under the Government of the Russian Federation, Moscow, Leningradsky Avenue, 49/2, 125167, eagle4free@bk.ru

Aidaraliyeva A. A., Candidate of Economic Sciences, <https://orcid.org/0000-0002-7291-2426>

NJSC «West Kazakhstan Agrarian and Technical University named after Zhangir khan», Uralsk, st. Zhangir khan 51, 090009, aizhamal_a@mail.ru

Bazarova B.T., Master of Economic Sciences, <https://orcid.org/0000-0001-5197-6001>

NJSC «West Kazakhstan Agrarian and Technical University named after Zhangir khan», Uralsk, st. Zhangir khan 51, 090009, Baktigulbazarova@mail.ru

PROSPECTS FOR REGIONAL FISH FARMING IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Annotation

Ability to meet the demands of the population in fish and fish products and its food security is one of the most acute problems in the Republic of Kazakhstan.

Objective – the current state of the fisheries of the Republic of Kazakhstan was studied and proposals for the development of the fisheries in the West Kazakhstan region were made.

Methods – statistical methods of data analysis were used to study the state of the fisheries of